

'Baerje'

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne"

16e jaargang nr. 3 - september 1992

Dagelijks Bestuur van de Historische Kring "Baerne"

Voorzitter : C.C.M. Collard
Penningmeester : I. Huls
Wittelaan 8
3743 CP Baarn tel. 02154-22974

Secretariaat : F. Muts-Snel, van Goyenlaan 213
3764 XH Soest tel. 02155-12989

Ledenadministratie : N. Kuyt-Smit, Van Wassenaerlaan
16, 3742 AH Baarn.

De lidmaatschapskosten van de H.K. "Baerne" bedragen:

f 35,-- per jaar per gezin

f 25,-- per jaar voor een individueel lid

f 12,50 per jaar voor een jeugdlid (14 t/m 18 jaar)

Postadres van de H.K. "Baerne" : Postbus 326
3740 AH Baarn

Bankrekeningnummer : 30.47.28.292

Postbanknummer : 4192133

"Baerne" verschijnt viermaal per jaar.

Losse nummers à f 3,-- verkrijgbaar bij N. Kuyt-Smit,
Van Wassenaerlaan 16, 3742 AH Baarn.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

INHOUD

KERK IN DE STEIGERS	BLZ. 2
OPGRAVINGEN BIJ PAULUSKERK	BLZ. 9
EEN NIEUW ONDERZOEK NAAR ARCHITECTUUR IN BAARN	BLZ. 10
WERKGROEP ARCHIEFONDERZOEK	BLZ. 11
"VERGEET-ME-NIETJES" BIJ EEN BAARNS BUREAU	BLZ. 14

VERHUIZING KRING

In verband met de nieuwbouwplannen voor het Gemeentehuis, moet de kring omzien naar andere huisvesting.

Het Bestuur van de Kring is met de Gemeente Baarn in gesprek over een alternatief. De leden zullen zo spoedig mogelijk worden geïnformeerd over de op handen zijnde veranderingen.

De Kring is ongeveer zeventien jaar in de kelder van het Gemeentehuis gevestigd geweest.

Riet Uileman.

KERK IN DE STEIGERS

Nu de Pauluskerk op de Baarnse Brink in deze herfst en de komende winter wordt gerestaureerd is dat een goede aanleiding iets te vertellen over vroegere herstelwerkzaamheden en verbouwingen. In de laatste zes eeuwen is er heel wat aan de kerk veranderd en dat gebeurde vooral bij een verbouwing van meer dan honderd jaar geleden. In 1888 werd de kerk zo drastisch verbouwd, dat de historische architectuur onherstelbaar werd aangetast en dat men nu moeite heeft zich voor te stellen hoe de kerk er in vroeger eeuwen heeft uitgezien.

Over de bouwgeschiedenis van onze Baarnse kerk kan het volgende worden verteld:

Kerk en toren werden in de veertiende eeuw in romanogotische stijl gebouwd. Dat moet gebeurd zijn voor 1385, want van die datum is ons een pastoorsbenoeming bekend. Het was een op het oosten gerichte kerk met een rechthoekig schip en een koor met een rechthoekige afsluiting. In 1479 kwam er, tegen het oude schip, een gotisch koor met een ronde afsluiting. Bij de Grote Brand van Baarn van 1481, toen ons stadje grotendeels verwoest werd, bleef de kerk gespaard. Nog in de vijftiende eeuw werd het schip van de kerk vergroot, zodat de toren erin werd opgenomen. Nog vóór de Reformatie kwam er, in de zestiende eeuw, een sacristie ten zuiden van het koor.

Baarn bleef in 1566 en opnieuw in 1579 gespaard voor een Beeldenstorm, die wel de stad Utrecht trof. Maar ruim een jaar later, in de Kerstnacht van 1580, ging de kerk, op bevel van de Staten van Utrecht, over naar de gereformeerde religie. Daarna zijn altaar en beelden uit het kerkgebouw verwijderd. Hoewel er nu die Alteratie aanvankelijk weinig kerkgangers waren is toch al in 1638 aan de zuidzijde tegen het schip een zijbeuk gebouwd,

waarbij een tweebeukige hallenkerk ontstond. Bij die verbouwing kreeg de kerk van de stad Utrecht een glas-in-lood raam met het Utrechtse wapen. De oorspronkelijke grondvorm van onze Baarnse kerk is dan nog herkenbaar.

Vergelijk Soest en Eemnes

Als we ons nu een voorstelling willen maken van onze kerk, zoals die er in de veertiende en vijftiende eeuw uitzag, kunnen we gaan kijken naar de fraai gotische kerk van Soest en Eemnes-buiten, die tot op de dag van vandaag veel meer hun oorspronkelijk karakter hebben bewaard.

In 1726 werd de Baarnse kerk voor een bedrag van f.1490 gerestaureerd en dat was voor die tijd een heel groot bedrag, dat moest worden opgebracht door het gerecht van Baarn, het gemeentebestuur. Daarbij ontstonden problemen omdat de geërfden, of landeigenaren van Eembrugge aanvankelijk niet mee wilden betalen, maar het tenslotte voor een keer toch hebben gedaan.

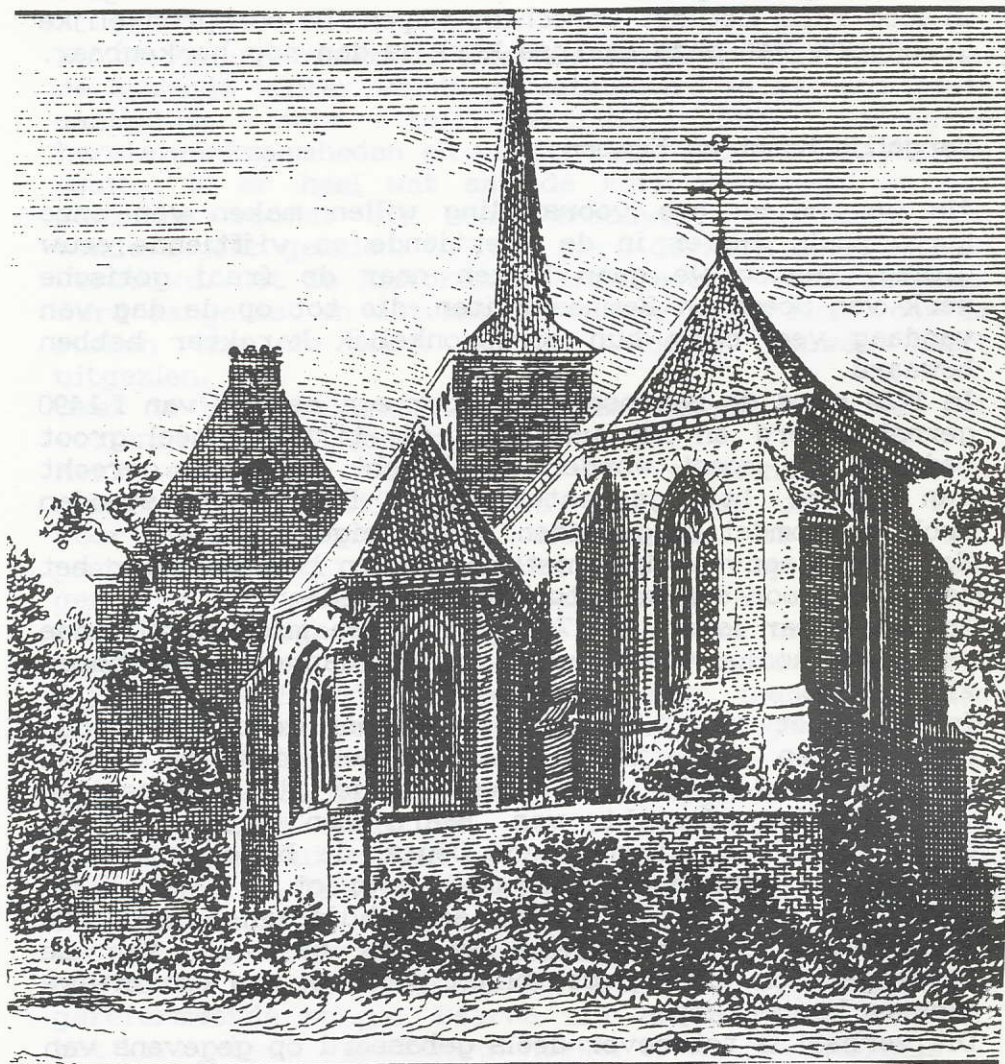
Achttien jaar later, in 1744, blijkt een meer ingrijpende reparatie nodig, waarvoor de kosten dan ook veel hoger zijn, f.6360.

In 1747 moet voor f.261 stormschade aan de toren worden hersteld en zes jaar later worden dak en toren gerestaureerd. Om die restauratie te bekostigen verkoopt het Gerecht van Baarn een stuk van de Oosterheide aan Willem Gideon Deutz, de bewoner van de Eult, die er zijn jachterrein mee vergroot.

Vervolgens wordt in 1760 een huis-aan-huiscollecte gehouden voor het herstel van de pastorie. Van de opbrengst van die collecte blijkt men ook nog een nieuwe klok te kunnen kopen.

Dit verhaal is tot zover deels gebaseerd op gegevens van Plum en op rapporten uit 1975 van Jan Roest en Bep Grootendorst, alsmede op eigen recent archiefonderzoek.

Gravure uit de 18e eeuw, waarop de kerk staat afgebeeld met de in de 16e eeuw aangebouwde sacristie.

Dit onderzoek in het Rijksarchief in Utrecht heeft mij interessante gegevens opgeleverd over de verbouwing en restauratie van 1888. In dat archief is opgenomen het Archief van de Baarnse Hervormde Gemeente, dat moeilijk toegankelijk is, omdat er geen register op bestaat. Met de vriendelijke en doelmatige hulp van mevrouw S.A.L. de Graaff, hoofd van de studiezaal, heb ik belangrijke historische stukken kunnen raadplegen. In een groot formaat zwart boek zonder titel vond ik de handgeschreven notulen van de Gecombineerde Kerkvergaderingen van Notabelen en Kerkvoogden.

Op 13 januari 1888 is er een vergadering waaraan wordt deelgenomen door H.J.Kruyder, het hoofd van de Oosterschool; H.Sweris, bouwkundige; G.Koelewijn, een Notabel; W.Z. Mulder, neringdoende en J.C. van der Veen, manufacturier en secretaris-kerkvoogd.

Opgelapt boeltje

In die vergadering wordt melding gemaakt "van den zeer ongunstigen toestand van den kap der kerk". De bouwkundige en Notabel Sweris doet verslag van zijn bevindingen:

"Door ouderdom is de kap krachteloos geworden, nagenoeg alle gebinten zijn door de vogt aangestoken en verrot en ware het niet dat kerkgebouw zo beschut stond, waardoor de kracht van de stormwind gebroken wordt, voorzeker had de kap allang in elkaar gelegen. Het is een opgelapt boeltje van 4 à 5 eeuwen geleden, dus niet te verwonderen. Eenmaal komt er aan alles een eind."

Men constateert "dat de toestand niet zonder gevaar is" en de Kerkvoogden zullen "stappen doen tot het verkrijgen van gelden om tot herstel of vernieuwing over te gaan".

In een volgende vergadering wordt geopperd "een geheel nieuw kerkgebouw" neer te zetten en de bestaande kerk

dus af te breken. Dat voorstel wordt gelukkig verworpen. Je moet er niet aan denken dat het aangenomen zou zijn. In een schrijven van februari 1888 doen de Kerkeraad, het College van Notabelen en het College van Kerkvoogden samen een beroep op de gemeenteleden: "Ons oog is, namens den Allerhoogste, op U gericht, gemeente van Baarn, beschaam onze hope niet. De God en Vader van Onzen Heer Jezus Christus trekke uwe harten op, om ons deze lasten te helpen dragen en alzoo de H.Schrift te vervullen". De eerste ondertekenaar is Ds.J.Herman, die predikant was van 1865 tot 1889.

Men besluit tijdens de verbouwing van de kerk tijdelijk samen te komen in de Groote Zaal van Hotel Velaars op de Brink. In maart begint de verbouwing en de kosten worden geraamd op f.20.000. Bij de aanbesteding wordt het werk gegund aan W.van Doornik, die inschrijft voor f.13.980. In die verbouwing, die ongeveer negen maanden duurt, van maart tot en met november 1888, wordt aan de zuidoostkant een fors stuk bijgebouwd, waarmee het vroegere koor geheel verdwijnt. Aan de oostzijde komt de hoofdingang. De deur onder de toren, de oorspronkelijke ingang, wordt gesloten. De zuilen tussen het oude schip en de zijbeuk worden gesloopt.

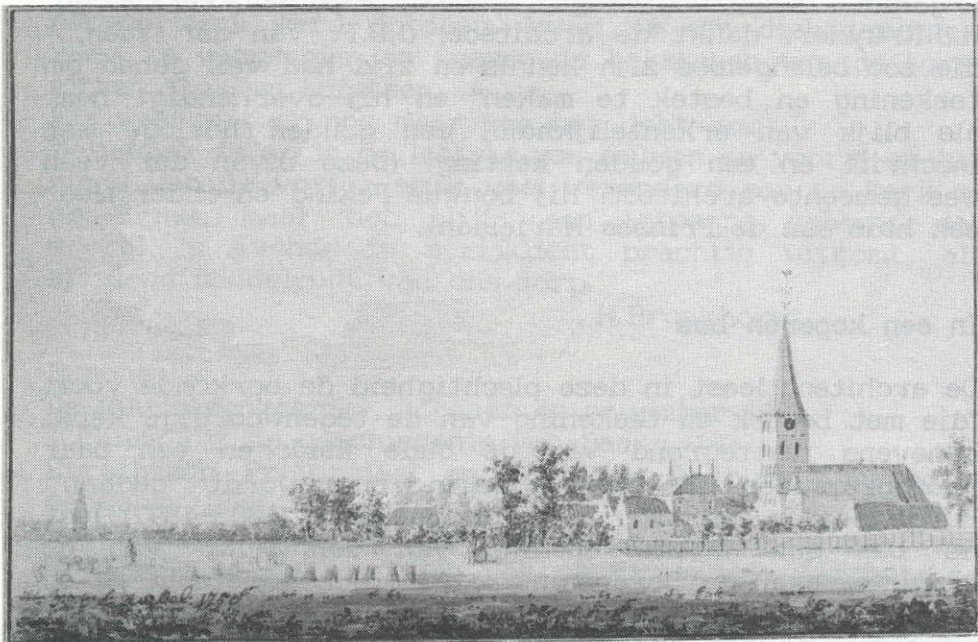
De oude grondvorm is zoek

Als deze grootscheepse verbouwing is uitgevoerd is van de laat-middeleeuwse grondvorm nauwelijks meer iets terug te vinden.

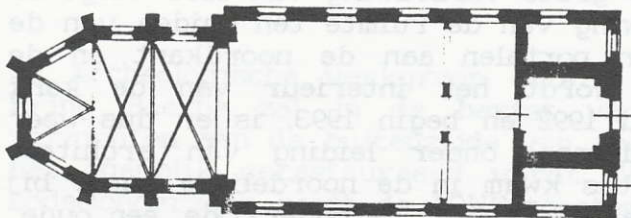
In een vergadering van 9 oktober 1888 wordt intussen vastgesteld dat het orgel niet meer te herstellen is.

Tenslotte is er op zaterdagavond 1 december 1888 om zeven uur in de consistoriekamer een gecombineerde vergadering van Notabelen, Kerkvoogden en Dagelijks Bestuur, in het bijzijn van burgemeester en wethouders, de architect, de opzichter, aannemers, collectanten,

't Dorp Baarn, aquarel.

Grondplan van de kerk na de uitbreiding van 1479. De lengte is dan vergroot tot ca. 30 m. en een toren is aangebouwd.

organist en voorzanger. De president-kerkvoogd, H.J.Kruyder, dankt de architect, J.D.F. van der Veen, "die zoo belangeloos zijn kennis en tijd had veil gehad om teekening en bestek te maken" en hij overhandigt hem, als blijk van erkentelijkheid, een gouden horloge met inschrift en een gouden ketting. (Deze J.van der Veen was gemeente-architect. Hij bouwde Peking en onder meer een huis aan de Prinses Marielaan).

In een koperen bus

De architect leest in deze plechtigheid de oorkonde voor, "die met bestek en teekening van de tegenwoordige kerk, benevens plattegrond van de oude kerk en een paar photographieën in een koperen bus wordt gedaan". Burgemeester Jhr. Mr. B.Ph. de Beaufort (1883-1897) legt de bus dan in de opening van een muur van de consistoriekamer. De opening wordt dichtgemetseld en er komt een marmeren plaat voor, met vermelding van de aanwezigheid der documenten. Op zondag 2 december leidt Ds.Herman de dienst in de verbouwde kerk. Tenslotte wordt bijna twee jaar later, op 26 oktober 1890, een nieuw orgel ingewijd, gebouwd door D.G.Steenkuyl te Amsterdam. Na deze grote verbouwing van 1888 volgt er in 1936 een verbouwing van de ruimte ten zuiden van de toren en komen er portalen aan de noordkant en de zuidkant. In 1939 wordt het interieur van de kerk vernieuwd. Nu, eind 1992 en begin 1993, is er dus weer een restauratie, ditmaal onder leiding van architect A.A.Bos. Eind augustus kwam in de noordelijke muur, bij het afbikken van de pleister aan de onderzijde, een oude middeleeuwse ingang te voorschijn, met een hardstenen drempel. Er zit een fraai gemetselde toog en de houten deur is er ook nog, al is die deels vergaan. Er zat nog een handgesmeed hengsel, of schanier aan en het sleutelgat was ook te vinden. Die oude ingang zit ten

westen van het noordportaal van 1888. Toen de toren van pleisterwerk werd ontdaan, kwam er een dichtgemetseld raam te voorschijn en tussen de bakstenen van de toren zitten stukken tufsteen.

Wie weet wat er nog meer aan het licht komt.

Weliswaar is er in de laatste zes eeuwen en vooral op het einde van de vorige eeuw veel veranderd aan de kerk op de Brink, maar het blijft een imposant gebouw, dat vooral 's avonds in strijklicht prachtig uitkomt, als stralend middelpunt van ons dorp.

H.Bronkhorst.

Bronnen:

De vuursteenkoerier, oktober en november 1975.

T.Pluim: Uit de geschiedenis van Baarn, 1932.

Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad, Dinsdag 4 december 1888.

Notulenboek van de Gecombineerde Vergaderingen van Notabelen en Kerkvoogden van de Hervormde Gemeente te Baarn, 1888.

H.Bronkhorst, 1580, **de Reformatie in Baarn**, "Baerne", december 1991.

OPGRAVINGEN BIJ PAULUSKERK

De Archeologische werkgroep (ARWE) van de Historische Kring Baerne zal in de herfst van 1992 opgravingen verrichten aan de buitenzijde van de Pauluskerk, die op het ogenblik gerestaureerd wordt. Voor dit historisch bodemonderzoek heeft de ARWE toestemming gekregen van de Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente en van de architect die de restauratie verricht. Dit onderzoek sluit aan op opgravingen die gedaan zijn in de herfst van 1975, toen het ontbrekend deel van een middeleeuwse doopvont werd gevonden.

EEN NIEUW ONDERZOEK NAAR ARCHITECTUUR IN BAARN

Het is algemeen bekend dat Baarn een zeer waardevolle historische bebouwing bezit. In verschillende publicaties werd daarover al geschreven. In 1979 verscheen het "Architectuuronderzoek" Baarn, samengesteld door bureau Zandvoort. Dit overzicht behandelt veel belangrijke gebouwen in Baarn. De Stichting Publicaties Oud-Utrecht (SPOU) heeft besloten een nieuwe publicatie te wijden aan de architectuur van Baarn. Het boek zal volgend jaar verschijnen in de reeks "Monumenten-Inventarisatie Provincie Utrecht". Omdat er in Baarn zoveel te beleven valt op monumentaal gebied komen er over Baarn zelfs twee delen uit.

Het boek begint met een inleiding tot de geschiedenis van Baarn, gevolgd door een overzicht van de bebouwing en een beschrijving per waardevol gebouw. Zo'n 400 gebouwen komen aan de orde. Bij het schrijven wordt uiteraard gebruik gemaakt de vele nieuwe gegevens die de laatste jaren (onder andere in 'Baerne') zijn verschenen. Ook de resultaten van het twee jaar geleden uitgevoerde Monumenten Inventarisatie Project (MIP) worden verwerkt.

Het is de bedoeling vooral villabouw in de schijnwerpers te zetten. Het onderzoek naar de villabouw staat echter nog in kinderschoenen. Veel vragen zijn nog onbeantwoord: wie waren de architecten, wie waren de opdrachtgevers, hoe ging het toe in de huizen, welke kamers hadden welke functies? Op deze vragen zouden de auteurs van het nieuwe boek graag antwoorden ontvangen. In de eerste plaats worden de gegevens gezocht over de grootste villa's in het Prins Hendrikpark en het Wilhelminapark. Voorbeelden van zulke villa's zijn Hoogerwerf, Berg en Dal, Welgelegen, Helvetia, Woudenstein, Patria enz. De auteurs zouden dan graag in contact komen met (vroegere) villabewoners en (voormalig) huispersoneel. De centrale vraag: "Hoe ging het toe in de grote huizen" kan leiden tot allerlei interessante

gegevens. Maar het is uiteraard volstrekt niet de bedoeling om in het boek een roddelrubriek over (oud-) Baarnaars te openen.

Tevens zouden de auteurs graag inzage hebben in oude VVV-gidsen en verwante bronnen.

Jan van 't Hof
Karel Doormanlaan 129
2712 JE Zoetermeer
Tel. 079-165898

WERKGROEP ARCHIEFONDERZOEK

Levende lieden uit stoffige stukken

De Werkgroep Archiefonderzoek van de Historische Kring Baerne heeft, onder leiding van H.M.M. van Vugt, in de laatste vier tot vijf jaar een indrukwekkende hoeveelheid documentatie verzameld met betrekking tot de geschiedenis van ons dorp. Naspeuringen in verscheidene archieven hebben tot belangrijke vondsten geleid. Het resultaat van al die inspanningen is gebundeld in een reeks boeken, die elk een ander thema behandelen. Die documentatiebundels zijn van groot nut voor genealogisch onderzoek: het opsporen van voorouders; terwijl andere bundels ons de bronnen verschaffen van speciale historische onderwerpen.

Al die boeken zijn tijdens de openingstijden van de Oudheidkmer, maandagmorgen en maandagavond, voor iedere belangstellende ter raadpleging beschikbaar. Hier volgt een overzicht van deze werken in het Archief van de Historische Kring.

Het oudste rooms-katholieke Doop-trouw- en begrafenisboek van Baarn. Dopen (1703-1758), Trouwen (1714-1758), Begraven (1703-1758).

Rooms-katholiek DTB-boek van Baarn 1821-1876.

Rooms-katholiek DTB-boek van Baarn. Dopen 1758-1821.

Trouwen 1758-1819 en Begraven 1744-1821.

Protestants trouwboek en begraaflijsten. Trouwen (1698-1815), Begraven (1753-1811).

Protestants doopboek (1698-1813).

Uit de historie van Baarn. Repertorium op de met de hand geschreven boeken van baron J.C.J. d'Aulnis de Bourouill en T. Pluim. Baarn, 1988.

Uit de historie van Baarn. Alfabetische naamlijst van de personen in de met de hand geschreven boeken van J.C.J. baron d'Aulnis de Bourouill en T. Pluim.

De Ridderhofstad Drakenburg bij Baarn door H.M.M. van Vugt. Baarn, 1990.

Drakenburg. Belangrijke documenten door H.M.M. van Vugt. Baarn, 1990

Berg en Dal. De historie van de villa Berg en Dal te Baarn door H.M.M. van Vugt.

Villa Veltheim door H.M.M. van Vugt.

Wereldlijk gezag der bisschoppen. Notities van J.K. van Loon.

Baarn 1940-1945 in verdrukking en verzet.

Verzamelde notities van J.K. van Loon. Twee delen.

De Tolboom in Soestdijk. Samengesteld door H.M.M. van Vugt, Baarn augustus 1992.

Tolheffing aan de Eembrug. Samengesteld door H.M.M. van Vugt. Baarn, 1991

Grensbepaling van de gemeente Baarn en de leggers der wegen. (1823-1956-1875) door werkgroep Archiefonderzoek onder leiding van H.M.M. van Vugt.

Aan deze lijst kunnen worden toegevoegd de boeken die werden besproken in Baerne van juni 1992:

Register van Begravenen (1900-1917).

Register van Begravenen (1918-1974).

Register van begravenen/Register voor den doodgraver over het tijdperk 1876-1900.

Register van graven, gedateerd 1-1-1868.

Uit het bovenstaande blijkt, dat het Archief van de Historische Kring Baerne door de activiteiten van de heer Van Vugt en zijn Werkgroep Archiefonderzoek aanzienlijk verrijkt is. Er is heel wat materiaal bijeengebracht voor de geschiedschrijving van Baarn en verscheidene documenten geven verrassende kijk op plaatselijke historische gebeurtenissen.

Laten we hopen, dat er veelvuldig en gedegen gebruik wordt gemaakt van dit overvloedig aanbod aan authentieke stukken, die nu toegankelijk gemaakt en geordend zijn en die in fraai verzorgde boeken bijeengebracht werden.

Gestolde gebeurtenissen.

In het Rijksarchief en in andere archieven blijken nog heel wat belangwekkende stukken te liggen. Zij worden daar zo bewaard dat zij niet voor het nageslacht verloren gaan, maar veel is nog ongeordend. Bijgevolg weten we vaak niet wat er is, of we weten niet hoe een stuk dat we zoeken moeten opvragen, bijvoorbeeld omdat een register ontbreekt. De heer Van Vugt kent de archieven en hij laat zich niet ontmoedigen door de problemen bij zijn nasporingen. Met grote volharding, spitsvondigheid en veel geduld weet hij de stukken te voorschijn te halen en het resultaat van zijn inspanningen is imposant. Hij is in zijn ijver niet te stuiten en we mogen nog verscheidene bundels verwachten.

Historische documenten zijn gestolde gebeurtenissen, geschiedkundige momentopnamen, getuigenissen van het

verleden. In sierlijke letters werden met pen en inkt voor het nageslacht kunstig geformuleerde verklaringen opgesteld. We komen in de stoffige stukken levende lieden tegen. Geboeid of geamuseerd nemen we kennis van deze 'petite histoire', de kleine geschiedenis van een stadje dat een welvarend dorp werd.

H.Bronkhorst

"VERGEET-ME-NIETJES" BIJ EEN BAARNS BUREAU

Eerlijk gezegd heb ik het Baarnse politiebureau aan de Stationsweg nooit zo'n aantrekkelijk gebouw gevonden. Het heeft op mij altijd een tamelijk sombere en ontoegankelijke indruk gemaakt; een openbaar gebouw, dat niet bepaald publieksvriendelijk overkomt. De binnenkomst in een soort sluis, waar op een bel gedrukt moet worden en men moet wachten tot het de dienstdoende wachtcommandant behaagt ons elektronisch binnen te laten, heeft nooit mijn sympathie gehad en heeft me voor een claustrofobiepatiënt altijd een ware ramp geleden. Ook de donker hal erachter, waar men eerst enige tijd met de ogen staat te knippen om iets van de omgeving te kunnen waarnemen, heb ik nooit een oord van gastvrijheid gevonden, terwijl de politie toch je beste vriend heet te zijn.

Sinds men op het punt staat dit politiebureau te gaan slopen, ben ik het echter toch met iets andere ogen gaan bekijken. Architectonisch gezien is het eigenlijk helemaal niet zo onaantrekkelijk. Het bevat bovendien hier en daar fraai metselwerk en het past verder uitstekend in de omgeving.

Eigenlijk jammer, dat het binnenkort gesloopt gaat worden!

Terwijl ik het gebouw vanaf de buitenkant observeer, bedenk ik opeens, dat zich binnen deze vier muren sinds de vestiging onnoemelijk veel moet hebben afgespeeld, waar we eigenlijk nauwelijks iets van afweten.

Wat weten we van de misdaden en misdrijven, die hier met engelengeduld en veel energie wel of niet zijn opgelost? Hoeveel en welke arrestanten de cellen in de loop der jaren hebben bevolkt?

Dat zich binnen dit gebouw het nodige heeft afgespeeld is zeker, want ook dit ogenschijnlijk zo rustige Baarn heeft evenals andere gemeenten zijn eigen criminaliteit gekend.

Afschuwelijke moordzaken en ingewikkelde inbraken werden opgelost, maar ook werden er burenen- en echtelijke ruzies na lang praten beslecht of gevonden voorwerpen terug bezorgd. En dat alles moet in kilometerslange rijen rapporten en processenverbaal zijn vastgelegd.

Elk tijdperk kent zo zijn eigen problematiek.

De crisistijd, de oorlogsjaren en de periode vlak na de oorlog bezorgden de Baarnse politieambtenaren steeds andere problemen.

De crisistijd zorgde voor veel, vaak uit nood geboren, kleine criminaliteit. In de oorlog kreeg men te maken met verzet, maar ook met collaboratie en verraad. Onderduikers werden daardoor vaak gearresteerd en naar het politiebureau gebracht. Dan hing het er vanaf, wie er dienst had, want helaas was niet elke politieambtenaar in de tijd te vertrouwen.

In de jaren zeventig werd als een late imitatie van grote broer Amsterdam het "agentje en burgemeestertje pesten" ook hier een "ludieke" aangelegenheid, die de de Baarnse politie handen vol werk bezorgde.

Wat weten we af van alles wat zich op dit bureau heeft afgespeeld? Eigenlijk niets, want politiedossiers zijn in

dit land voor het publiek niet toegankelijk. Toch zijn er in de loop der tijd een aantal zaken geweest, die aan de geheimhouding van de Baarnse politie zijn ontsnapt, doordat ze nationaal en internationaal grote bekendheid verkregen. Ik wil er twee noemen.

De Baarnse moordzaak

Mede omdat ik toen nog niet in Baarn woonachtig was en deze kwestie dus niet van dichtbij heb meegemaakt voel ik me niet geroepen om deze zaak hier nogmaals weer te geven. Geïnteresseerden kunnen het boekje: "De Baarnse moord" van K. Beerman raadplegen, waarin deze tragedie uit de jaren zestig uitgebreid wordt verteld. Wel wil ik herinneren aan de enorme emoties, die binnen dit dorp tengevolge van deze familiedrama's werden opgeroepen; emoties, die zo hevig waren, dat ze onze dorpsgemeenschap dreigden te verscheuren. Het zou nog jaren duren voordat de gemoederen weer enigszins tot rust gekomen waren.

Overigens werden die emoties mede aangewakkerd door de constante aanwezigheid van de totale nationale en internationale pers. Het woord "klassejustitie" viel en de zaak leidde zelfs tot heftige kamerdebatten. Ook binnen het Baarnse politiekorps ontstonden n.a.v. deze zaak grote spanningen.

Hoelang deze emotie doorwerkten, mag blijken uit het volgende voorval:

Omdat deze moordzaak in de jaren tachtig toevallig in een les ter sprake kwam en omdat ik tot mijn verbazing merkte, dat niemand van de zestienjarige, allen in Baarn geboren, leerlingen er nooit of nauwelijks van had gehoord, vertelde ik in grote lijnen deze toen meer dan twintig jaar oude gebeurtenis. Die avond stond mijn telefoon niet stil.

Woedende ouders vroegen me waar ik het lef vandaan haalde om deze geschiedenis te vertellen.

"U mag dat niet eens weten", beet een boze vader me toe. Toen ik hem vertelde, dat ik het hierboven genoemde boekje gelezen had en in mijn boekenkast had staan, riep hij: "U mag dat boek niet eens bezitten!" Nadat ik hem vriendelijk had verteld, dat ik zelf wel bepaalde welke boeken er in mijn boekenkast kwamen, wierp hij de hoorn op de haak.

Later begreep ik pas tot mijn stomme verbazing wat de boze man had bedoeld. Het bewuste boekje was namelijk in die tijd uit de Baarnse boekhandels en uit de Baarnse bibliotheek verwijderd.

Overigens was het niet moeilijk deze vorm van piëteit of censuur naar keuze te ontlopen, want het was in elke boekenzaak van alle buurgemeenten te koop.

De vergeten zwerver

Een tweede zaak, die de emoties eveneens zeer hoog deed oplopen en in 1924 de nationale en internationale pers haalde, was de dood van de zwerver P.Richter. Deze marskramer-zwerver, die regelmatig een nachtverblijf zocht in het Baarnse politiebureau of in een van de bureaus van de omliggende gemeenten, meldde zich ook op 25 maart van dat jaar bij het Baarnse bureau.

Richter werd zoals gewoonlijk ingesloten in het alleenstaande arrestantenlokaal om de nacht door te brengen.

In die tijd beschikte het bureau nog niet over cellen binnen het gebouw. Ze lagen erachter aan de zijkant van het gemeentehuis, ongeveer op de plaats van de huidige Oudheidkamer.

De dienstdoende wachtkommandant maakte echter de grote fout hem niet in te schrijven. Omdat de verstandhouding tussen de twee wachtkommandanten nogal slecht was,

waardoor ze niet met elkaar spraken, werd de aanwezigheid van Richter ook mondeling niet doorgegeven. Het gevolg was, dat men de man totaal vergat. Pas achttien dagen later werd hij dood in zijn cel aangetroffen.

De Baarnaars werden nog jaren daarna spottend uitgemaakt voor "Vergeet-me-nietjes." Onbekenden legden elk jaar een bos vergeet-me-nietjes bij het voormalige cellencomplex.

Het gebouwtje heeft nog lang dienst gedaan o.a. als stempellokaal van de Raad van Arbeid. Menige oudere Baarnaar heeft er nog onaangename herinneringen aan.

De desbetreffende wachtkommandanten en de toenmalige kommissaris werden ontslagen, echter met behoud van salaris, zodat de toegepaste strafmaatregel niet bijzonder zwaar genoemd kan worden.

Kennelijk is men in Baarn wel erg geschrokken, want reeds enkele maanden later beschikte het bureau overeen goed uitgerust cellencomplex, hetgeen mag blijken uit volgende ooggetuigeverslag.

Een anonieme journalist van het blad "Het Leven" vermomde zich n.l. enkele maanden na de dood van Richter als zwerver en zocht nachtlogies bij de bureaus van Baarn en omliggende gemeenten.

Zijn verslag, voorzien van in het geheim gemaakte foto's werd in "Het Leven" afgedrukt. Ik laat hieronder zijn Baarnse belevenis volgen:

„Ziezo... da's ééns — maar nooit
weer!"....

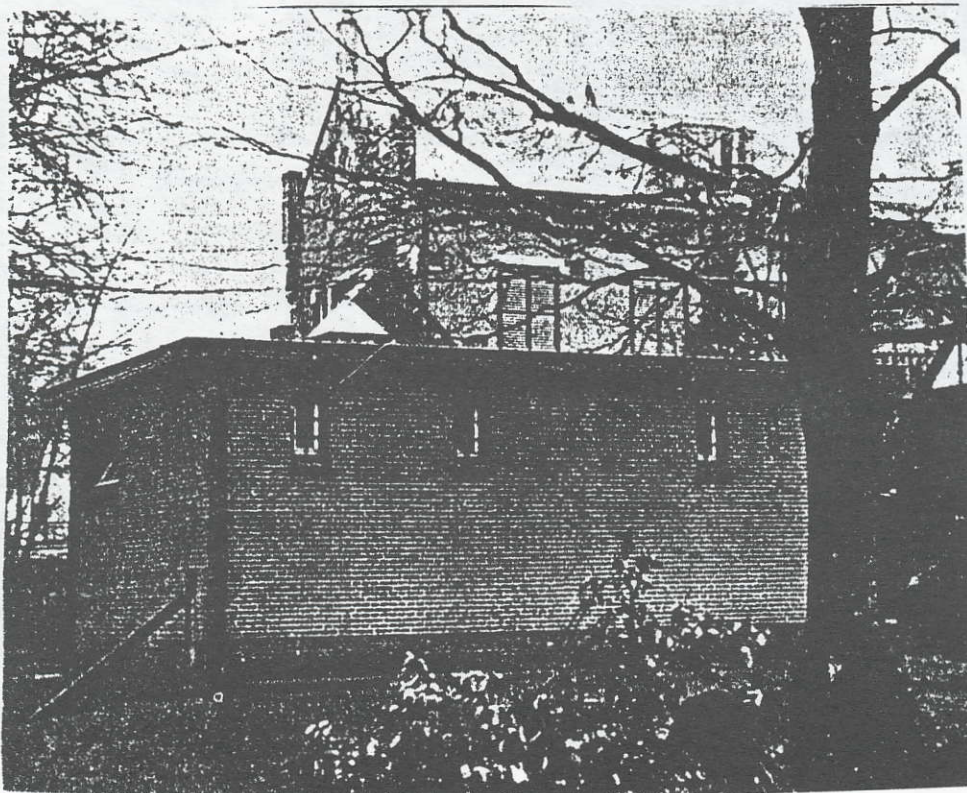
Onze zwerver terug op het bureau.

HET LEVEN

DE DOODGEHONGERDE ARRESTANT TE BAARN

De historie van den verhongerden arrestant, den zwerver P.Richter te Baarn, die op 25 Maart in 't alleenstaande arrestantenlokaal voor een nachtverblijf werd ingesloten en ... vergeten(!) heeft heel Nederland in beroering gebracht! De justitie heeft de zaak in handen, en wij onthouden ons dus verder commentaar: Brengen hierboven een kiek van 't in den tuin achter 't gemeentehuis staande arrestantenlokaal.

Politiecorps Baarn 1 aug. 1923

Ducellier Muller
(Commissaris)

v. Reenen
(Burgemeester)

Straatman
(Hoofdagent)

Staande van links naar rechts:

Vos, Vedder, Huisman, Ten Harkel, v.d.Goot, Struik,
De Bree, Westendorp, v.d.Pol, Krikke, Weusthof,
v.d.Burgler, Breda, Terpstra, van 't Hof, Vieregge, Peper,
Onk, Boelens, v.d.Laan, Schaap.

Mijn nachtverblijf in het politiebureau te Baarn

"Het zal ongeveer half elf geweest zijn, toen ik het Baarns politiebureau bereikte. De eerste vraag van de wachtkommandant was: "Heb je geld bij je?"

"Geld? Ja maar een schijntje, hoor." antwoordde ik.

Ik deed een greep in mijn broekzak en diepte er een handvol dubbeltjes en enige centen uit op. Men deelde mij mee, dat ik niet opgenomen zou worden, wanneer ik meer dan twee gulden had. "Dat is wel twee gulden", begon de wachtkommandant te tellen, maar tot mijn groot genoegen en zijn zichtbare teleurstelling kon hij het niet verder brengen dan tot eenguldenachtenveertig. "Heb je niets meer bij je?" vroeg men mij toen "leg alles uit je zakken op tafel!"

Blijkbaar werd alle mogelijke moeite gedaan om iets te vinden, wat aanleiding zou kunnen zijn mij te weigeren. Maar ik was op mijn hoede geweest en mijn hele inventaris bestond slechts uit een rode zakdoek, een stukje touw, een gescheurd zakje met wat tabak en oud mesje. Alles werd netjes op de tafel gedeponerd. "Meer niet?" vroeg de wachtkommandant. "Nee meneer. Heus niet", bezwoer ik. Toen begon hij al mijn zakken te onderzoeken, doch vond natuurlijk niets meer.

"Zo! Nu geef je naam maar op." Daar opende zich voor mij het land van belofte! Nadat de gewone formaliteiten waren verricht, vroeg mij een der agenten, evenals dat te Laren en Bussum geschiedde, of ik iets wou eten. Ik bedankte, doch zei, dat ik dorst had. Onmiddellijk bracht men mij water. Nadat nog eens mijn zakken en negotiekist waren nagekeken kon ik volgen naar de cel. Het gebouwtje in de tuin, waar het betreuenswaardig drama zich had afgespeeld, bleek niet meer in gebruik. men bracht mij onder in een der arrestantencellen van het gebouw zelf. Het waren ruime cellen van naar schatting drie bij drie meter. Eerst bracht men mij in een cel, die grensde aan de agentenkamer, maar toen ik reeds mijn

BAARN.

Vergeten.

De heer Clinge Doorenbos dicht in de „Tel”:

De verlaten oude zwerver,
 Moe geloopt door den dag,
 Was gelukkig en tevreden
 Toen hij op de cel-bris lag.
 Voor zoo'n afgeleefden tobber
 Is er niet veel medelij,
 Want zoo'n man betaalt zijn tol niet
 Aan de Groot Maatschappij.
 In het hok voor arrestanten
 Kreeg hij gratis nachtverblijf,
 Op de koude, harde slaapplaats
 Strekte hij het oude lijf.
 Achttien dagen, achttien nachten
 Gingen troosteloos voorbij,
 Niemand dacht aan dezen zwerver
 (Net als in de Maatschappij).
 Toen, inééns, kwam de ontdekking,
 O, wat een Politiebok!
 Achttien dagen, achttien nachten,
 Doodgehonderd in het hok.....
 Alles kwam in volle actie,
 Resultaat van 't onderzoek:
 De agent vergat te kijken
 In het officiëele boek.

Arme, afgetobde zwerver,
 Ben je nou niet dankbaar, blij,
 Dat je niets meer hoeft te vragen
 Van die Groote Maatschappij?
 Nou ben jij in and're oorden
 Voor een ander onderzoek,
 Dáár krijg je een beter plaatsje
 In het Officiëele Boek.

jas had uitgetrokken om me op de strozak te leggen, verzocht men mij te volgen naar de laatste cel de gang. Deze cel zag er uit als de vorige cel. Langs een der muren stond een krib met een strozak, twee dekens en een kussen, welke met zwart leer overtrokken was. Muren, vloer en plafond waren van beton en in een der wanden bevond zich een raam met matglas van ongeveer 40 x 60 cm en voorzien van ijzeren tralies. Achter het matglas brandde een elektrisch lampje. In een der hoeken bevond zich een wit porceleinen pot zonder deksel, welke als closet dienst deed. Verder kon ik niets in de cel ontdekken. Wacht, ja toch: links naast de deur bespeurde ik een ..... elektrisch belletje! Dat had ik in de cellen te Laren en Bussum gemist. Het zag er, als ik mij niet bedrieg, nieuw uit en scheen mij toe onlangs te zijn aangebracht.

De agent, die mij begeleidde, wees ernaar en zei: "Wil je even die bel proberen? Als er iets is, kun je ons daarmee vannacht roepen." Ik deed wat mij gevraagd werd en: ja hoor, de bel ging!

Ik moet erkennen, dat de cel er zindelijk uitzag. Ook hier evenwel die hinderlijke lysollucht, die mij het slapen belette. Midden in de nacht hoorde ik het luikje in de celdeur opengaan en het licht ging aan: men kwam er zich van gewissen of ik er nog lag! En nog leefde? Ik werd te kwart voor zes gewekt, schoot mijn jas aan en vond in de agentenkamer een bord met zes sneden brood, voorzien van natuurboter en een kroes koffie met melk en suiker.

"Morgen!" begroette men mij, "Goed geslapen? De koffie is koud. Als je ze warm wilt hebben, kan dat gebeuren." Ik vroeg mijn brood gedeeltelijk mee te mogen nemen, omdat ik slechts trek had in een paar sneden. Dat werd toegestaan en toen ik het had opgeborgen in mijn kist, verliet ik het Baarnse politiebureau en daarmee was mijn journalistieke opdracht volbracht."

Na er een nacht in de cel te hebben doorgebracht, verlaat de zwerver het politiebureau te Baarn.

Het nieuwe politiebureau is klaar en half september begint men het oude te slopen. Binnen enkele dagen zal er een kale vlakte zijn ontstaan, waarop men uitbreiding van het gemeentehuis zal realiseren.

De volgende generatie zal niet meer weten, dat er ooit een bureau heeft bestaan.

"Gelukkig maar, dat er politie is" en een Historische Kring om de herinneringen voor het nageslacht te bewaren.

J.Kruidenier

Archief van de Historische Kring Baerne

Uit de geschiedenis van Baarn. T.Pluim

De Baarnse moord. K.Beerman

"Het Leven". juni 1924

Redactie : H. Bronkhorst
E.J. Heun-ten Holt
J. Kruidenier
R. Uileman

Typewerk en lay-out : T. Biemans.

Redactie-adres : E.J. Heun-ten Holt, Bilderdijk-
laan 19, 3743 HR Baarn.

De Historische Kring "Baerne" stelt zich ten doel het bestuderen van en belangstelling kweken voor geschiedenis in het algemeen en van Baarn in het bijzonder. Zij tracht dit doel te bereiken door middel van het organiseren van lezingen, excursies, tentoonstellingen en het uitgeven van een eigen tijdschrift.

Naast deze algemene activiteiten bestaat de mogelijkheid toe te treden tot de volgende werkgroepen:

1. Werkgroep Archeologie
Inlichtingen: J.W.A.A. van der Laan, De Schoener 12,
3742 HD Baarn. Tel. 02154 - 11656.
2. Werkgroep Archiefonderzoek
Inlichtingen: H.M.M. van Vugt, Vollenhovenschans 19,
1324 HS Almere. Tel. 03240-5344421
3. Werkgroep Interviews en Reportages
Inlichtingen: J.M. v.d. Brink-van Wijkvliet, Prof.
Meijerslaan 10, 3741 XH Baarn. Tel. 02154 -
20161.
4. Werkgroep Oudheidkamer
Inlichtingen: R.J.E. Luikinga-Geijtenbeek
Klaproosstraat 15
3742 RA BAARN
Tel. 02154-15724